

Sakız Adası'nda Osmanlı Dönemi Bir Türk-İslam Eseri: Mecidiye Camisi

A Turkish-Islamic Work from the Ottoman Period in Shios: Mecidiye Mosque

Mehmet TAŞ

Dr.Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi,
Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi
Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü
mehmet-tas@msn.com
<https://orcid.org/0000-0003-1794-9629>

Makale Başvuru Tarihi: 13.05.2024

Makale Kabul Tarihi : 30.06.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Mecidiye Camisi, bugün Sakız Adası'nda hayatta kalan önemli kültürel yapılardan bir tanesidir. Bu eser 1848 yılında dönemin hükümdarı Sultan Abdülmecit'in (1839-1861) isteği ve emri doğrultusunda yapılmış ve uzun süre adanın Müslüman cemaatine hizmet vermiştir. Cami büyük bir deprem yaşamasına ve zaman içinde yıpranmasına rağmen yapılan tamir ve onarım faaliyetleri ile ayakta kalmayı başarmıştır. Cami kampüs biçiminde tasarlanmış olup kampüsün içinde çeşme ve muvakkithane ile bir tane kütüphane bulunmaktadır. Caminin mimarı ise bir Türk'tür.

Mecidiye Camisi, gerek inşa biçimi ve gerekse kullanılan süsleme ve bezemeler yönünden klasik Türk-İslam mimarının bütün özelliklerini taşımaktadır. Ayrıca bir tane de vakfa sahiptir. Vakfın mağaza ve dükkân ile çeşitli gayrimenkulleri bulunmaktadır. Bu çalışmada, Mecidiye Camisi üzerinden Türk-İslam kültürünün bazı öğelerine ve bunların işlevlerine ışık tutmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sakız Adası, Mecidiye Camisi, Vakıf.

ABSTRACT

Mecidiye Mosque is one of the important cultural structures surviving on Chios Island today. This work was built in 1848 in accordance with the questand order of the ruler of the period, Sultan Abdülmecit (1839-1861), and served the Muslim community of the island for a long time. Although the mosque experienced a major earthquake and was worn down over time, it managed to survive with repair and restoration activities. The mosque was designed as a campus and there is a wakf a muvakkithane and a library outside the mosque. The architect of the mosque is a Turk.

Mecidiye Mosque bears all the characteristics of classical Turkish-Islamic architecture in terms of both its construction style and the ornaments and decorations used. He also has a foundation. The foundation owns stores, shops and various real estate properties. In this study, it is aimed to shed light on some elements of Turkish-Islamic culture and their functions through the Mecidiye Mosque.

Keywords: Chios Island, Mecidiye Mosque, Wakf.

Giriş

841 km²'lik yüzölçümüyle Ege Denizi'nin beşinci büyük adası olan Sakız Adası'nda Osmanlı döneminden günümüze ulaşmış bir Türk-İslam eseri bulunmaktadır. Bu eser Mecidiye Camisi olup adını Osmanlı Sultanı I. Abdülmecit'den (1839-1861) alır. Devletin Avrupalılaşmaya çalıştığı 19.yüzyılın önemli padişahlarından birisi olan Sultan I.Abdülmecit, 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın uygulanmasında karşılaşılan güçlükleri yerinde görmek amacıyla 1844 yılında bir yurt gezisine çıkar. Bu gezi esnasında İzmit, Mudanya, Bursa, Gelibolu, Çanakkale, Limni ve Midilli Adası'nın yanı sıra Sakız Adası'nı da ziyaret eder. Adaya geldiği sırada kale dışında bir caminin bulunmaması sultanın dikkatini çekmiş olacak ki banisi olduğu Mecidiye Camii'nin inşa edilmesini emretmiştir. 1846 yılının ilk aylarında temeli atılan cami hızlı denecek bir inşaat sürecinin sonunda 1849 yılında ibadete açılmıştır. Caminin bulunduğu yer Sakız İskelesi'nin yanındadır (Taş ve Çağatay, 2024: 78.).

Sultan Abdülmecid Han'ın emri ve onun vakıf kaynaklarıyla inşa edilmiş olmasından dolayı Sakız Adası'ndaki iskele başındaki bu camiye Mecidiye Camii adı verilmiştir. Tıpkı İstanbul'daki

Süleymaniye, Selimiye ya da Bayezid camisi gibi Mecidiye Camisi de içinde camisi, çeşmesi, suyuolları, muvakkithanesi ve tuvaletlerin bulunduğu küçük bir külliyei andırmaktadır. 1891 yılında külliyei andıran bu caminin içinde bir tane de kütüphane bulunmaktaydı. Ancak bu kütüphane için “hafız-ı kütüplük”¹ ciheti ihdas olunmadığı gibi vakfiyesinde de buna dair kayda rastlanmamıştı². Mecidiye'yi inşa eden Türk mühendis Osman Tefvik Efendi'dir. Buranın inşasından sorumlu en üst düzeydeki kişi ise, zamanın Evkâf-ı Hümâyûn Nâzırı Mehmed Hasîb Paşa'dır (Deniz, 2015:51).

Mecidiye Camisinin İnşası

Mecidiye Camii'nin inşa süreci zaman yönünden iki devreye ayrılabilir. Birinci devre inşaatın başlamasından 12 Kasım 1848 tarihine kadarki devreyi kapsamaktadır. Birinci devre, cami inşaatının hemen hemen tamamlanıp ibadete açıldığı dönemdir. İkinci devre ise, cami çeşme ve muvakkithanenin eksikliklerinin giderildiği, tuvaletlerin yapıldığı, daha da önemlisi Mecidiye Camisi personel giderlerinin karşılanması için caminin üç tarafına 11 adet mağazanın yapıldığı devre olmuştur. (Deniz, 2015:51.).

Caminin inşasında kullanılan usul ve malzemeler farklı özellikler taşıyordu. Sakız Adası ileri gelenlerinden Müftü es-Seyyid Şemseddin, İdare Meclisi Azaları es-Seyyid Ahmet, es-Seyyid Ahmet Ataulah, es-Seyyid Mehmet ve Rumları temsilen bazı kocabaşların mührünü taşıyan ve 25 Mart 1847 tarihinde yazılmış olan bir arzuahden anlaşıldığı kadarıyla temel duvarı 8 ziraa (6 metre) derinliğinde ve 2 ziraa(1.5 metre) genişliğinde olup saf ve katışıksız harçla sağlam olarak inşa edilecekti. Bu temel üzerine 1 ziraa(0.75 metre)kalınlığında,17.5ziraa(13.2 metre)genişliğinde ve22.5 ziraa(17 metre)uzunluğunda bir beton duvar örülerek çatı ve kiremit mahalline kadar bu duvar yükseltilecekti. 1847'de bu kısımlar tamamlanmıştı. Çifte setli olarak taştan 10 adet pencere ve bunların demir parmaklıkları yapılacak, pencere fenerleri takılacak, sofa döşemesi için ağaç tabanları imal edilecekti. Minare ise genişlik olarak 10 ziraa(7.5 metre)genişliğinde bir temel duvarı üzerine, işlenmiş ve çentilmiş kenar ve kurşun ile birbirine bağlı kara taştan inşa edilecekti. Minarenin yerden 11 ziraa (8.3 metre)yüksekliğe kadar sağlam ve katışıksız olarak yapılması kararlaştırılmıştır. Caminin kuzey-batı köşesinde yer alan minaresi tek şerefelidir. (Konuk, 2013:253.). Cami saçaklarının tuğladan yapılması düşünülmüş ise de Sakız Adası'nda saçağa yarar tuğla bulunmadığı için estetik ve dayanıklılığına binaen Sakız taşından bu saçakların yapılmasına karar verilmiştir. Saçakların avlusunun da beyaz renge boyanması düşünülmüştür³. Dikdörtgen planlı cami, diğer Türk-İslam eseri camileri gibi kubbeye örtülüdür. Merdivenlerle çıkılan son cemaat yeri altı bölümlüdür. Gotik kemerli pencerenin üstündeki mermer madalyon içerisine Sultan Abdülmecid'in tuğrası yerleştirilmiştir.

Caminin kapısı ve içindeki hünkâr mahfili kapısı dahi ayrıca katışıksız beyaz mermerden yapılmıştı. Yine son cemaat mahalli kemer biçiminde yapılmışve bunun altına iki adet mahzen inşa edilmişti. Bunlar daha sonra cami çevresine inşa edilen 11 adet mahzene dâhildi. Tüm mahzenler camiye gelir sağlaması için bina edilmişti.Caminin etrafı boş olduğu için 1849 yılında demir parmaklık ile 9 adet taş mağaza inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Mağazaların sayısı 11 olup taştan mamuldü. Bunların 50.000 kuruş masrafla inşa edilmesi ve Mecidiye Cami-i Şerifi Vakfına yıllık olarak 6.000 kuruş gelir sağlaması öngörülmüştür. Mağazaların her biri genişlik olarak 9.5ziraa ve uzunluk olarak 12 ziraa(9 metre)olarak inşa edilmiş ve sayısı 11'e çıkarılmıştır. Böylece bu mağazalardan gelmesi beklenen yıllık gelir 10.000 kuruşa çıkmıştır. Mağazaçatılarının 1500 arşın uzunluğunda Frenk mermeri ile kaplanması düşünülmüşse de bunun pahalı olmasına binaen daha ucuz olmasının da etkisiyle şeker renkli Sakız mermeri tercih edilmiştir⁴. Mağazalara ilave olarak yeni dükkânlar inşa edilmişti. İnşa edilen dükkânların kapladığı alan dört taraftan 3617 ziraa(2740 metre)uzunluğunda olup 55 parça arsa

¹Hafız-ı kütüp terimi Osmanlı vakıf kütüphanelerinde görevlendirilen kişilere verilen ismi ifade eder.Ayrıntılı bilgi için bkz.İsmail E. Erünsal, Hafız-ı Kütüp, TDV İslam Ansiklopedisi, Cild 15,İstanbul 1997, s. 94.

²BOA.EV.MKT.CHT.273.92./29 Temmuz 1307 (10 Ağustos 1891) ile BOA.EV.MKT.CHT.250.82./20 Teşrinisani 1305(2 Aralık 1889).

³ Sakız kaymakamlığına 24 Safer 1266(9 Ocak 1850) tarihinde gönderilmiş olan konuyla ilgili şukka sureti için bkz.BOA.EV.THR.239/4.

⁴BOA.EV.THR.226/24. (19 Cemaziyülevvel 1265/12 Nisan 1849).

üzerine inşa edilmişti⁵. Mecidiye Cami-i Şerifi Vakfı tarafından camiye sadaka olması amacıyla inşa olunan budükkânlar,iskele yakınında ve Sakız Kalesi'ne zarar vermeyecek şekilde inşa edildikten sonra taliplilerine kiralanmıştı. Bu dükkânların muaccesi 1847 yılında 74,665 kuruşu bulmaktaydı⁶. Bu dükkan ve mağazalar icare-i vahideli⁷ olarak vakıf tarafından işletilmekteydi⁸.

Resim 1. Sakız Adası'nda Bulunan Mecidiye Camisi'nden Bir Görünüm.

(Kaynak: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/mecidiye-camii-sakiz-adasi/#17.1/38.37048/26.13629>)

Mağazaların Mecidiye Cami-i Şerif Vakfına sağlamış olduğu geliri belli bir süre boyunca ortaya koymak elde edilen gelirin önemi konusunda fikir verici olabilmektedir. Caminin masraf ve harcamalarını karşılayacak şekilde gelir kaynaklarının tahsis edildiği ve caminin kendi kaynaklarıyla varlığını sürdürmesinin amaçlandığı anlaşılmaktadır. Aşağıda verilen tabloda mağazaların 1853 yılı Ağustos ayından 1859 yılı Temmuz/Ağustos ayı sonuna kadar olan dönemde vakfa ödemiş olduğu kiralar verilmiştir⁹;

Tablo 1. Mecidiye Camisinin Çeşitli Masraflarının Karşılanması Amacıyla İnşa Edilen Dükkan ve Mağazaların Kirası Olarak 1853-1859 Yılları Arasında Vakfa Ödenmiş Olan Ücret.

Ait Olduğu Dönem	Miktar
Ağustos/Eylül 1853-Şubat/Mart 1855	8.995 Kuruş
Mart/Nisan 1854-Şubat/Mart 1856	15.120 Kuruş
Ağustos/Eylül 1857-Temmuz/Ağustos 1858	21.672 Kuruş
Ağustos/Eylül 1857-Aralık 1858/1859	8.780 Kuruş
Şubat/Mart 1859-Temmuz/Ağustos 1859	10.056 Kuruş
	Yekûn:54.577 Kuruş

Farklı tarihlerdeki kira ödemeleri de dikkate alındığında bahse konu tarihler arasında mağazalardan elde edilen toplam gelir 106.649 kuruştur. Bu miktarın dönem dönem değişkenlik göstermesi kira gelirinin dönemsel olarak tahsil edilememesi, dükkânların boşalması ya da sahibinin ölmesi, göç etmesi, iflas etmesi gibi nedenlerle çalışmamasıyla ilgili olmalıdır.

⁵BOA.EV.MKT.CHT.189/138. (24 Ramazan 1301/18 Temmuz 1884).

⁶BOA.EV.ZMT.238/140. (5 Cemaziyülahir 1263/21 Mayıs 1847).

⁷İcare-i vahideli vakıflarda kira süresinin sona ermesiyle veya kiracının vefatıyla kira akdi de sona erer. Kiracının, kiralanın üzerinde hayatı boyunca tasarruf hakkı olması ve ölümünden sonra bu hakkın evlâdına intikal etmesi gibi hükümler icare-i vahideli vakıflarda geçerli olmaz. Kira süresi sona erince vakıf mütevellisi kiralananı aynı kiracıya da başkasına da kiraya verebilir. Eski kiracının yeni akit için öncelik hakkı mevcut değildir. İcare-i vahideli vakıflarda intikal câiz olmadığı gibi ferâğ da câiz değildir. Bu çeşit vakıflar mahlûl de olmaz. Ancak şartları tahakkuk ettiği takdirde icare-i vahideli vakıflar icâreteynli yahut mukataalı vakıflar haline getirilebilir. Bu durumda ferâğ, intikal ve mahlûliyet hükümleri bunlarda da câri olur. (bkz.Ahmet Akgündüz, "İcare-i Vahide", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 21, İstanbul 2000, s. 388-389.)

⁸ Evkaf-ı hümayun nezaretine yazılan yazı üzerine konu ile ilgili olarak 28 Eylül 1297 (10 Ekim 1881) tarihinde yazılmış olan arz yazısı sureti için bkz.BOA.EV.MKT.1126/82.

⁹VGM.d.1799/15.

Mecidiye Camisi'nin üç tarafı avlu duvarı ile çevrilmişti ki bu duvar toplam 22.5 zira (17 metre) uzunluğundaydı. Binek taşları kullanılarak avluya bir kapı inşa edilmişti. Buna ilave olarak avlunun içinde, abdest almak isteyecek cemaat için 12 musluklu beyaz mermerden bir çeşme yaptırılmıştı. Avlunun kenarında ise ibadet vakitlerini tayin etmek için bir tane muvakkithane bina edilmişti. 27 Mart 1860 tarihinde caminin muvakkitlik görevi aylık 30 kuruş ücret ile ada sakinlerinden Hikmet Efendi'nin üzerindeydi¹⁰. Bütün bu inşa faaliyetinin toplam masrafı 92.288 kuruşu bulmuştu¹¹. İnşaatin büyük bölümü, 12 Kasım 1848 tarihine kadar tamamlanmıştır. Bu süre zarfında kereste, çivi, taş, kum ve diğer malzemeler için 47.999 kuruş, inşaat ameleleri ücreti olarak 47.985 kuruş, minare içinse 9.829 kuruş olmak üzere 105.854 kuruş harcanmıştır. İnşaatin başlangıcından 12 Kasım 1848 tarihine kadarki harcamalar 206.127 kuruşa ulaşmıştır (Deniz, 2015:51).

Resim 2. Osmanlı Dönemi Mecidiye Camisi'nden Başka Bir Görünüm.

(Kaynak: <https://kulturenvanteri.com/tr/yer/mecidiye-camii-sakiz-adasi/#17.1/38.37048/26.13629>)

Cami avlusuna çeşmenin inşa edilmesi cami inşaatında vakfı en çok meşgul eden konulardan birisi olmuştur. Adanın su kaynakları yönünden fakir olması ve dönemsel olarak ortaya çıkan susuzluk ve kuraklık bu çeşmenin inşasını önemli hale getirmiştir. Sakız'daki Müslüman tebaa cami avlusuna bir çeşme yapılması ile ilgili talebini Sultan I.Abdülmecit'e iletmış ve onun bunu uygun görmesi üzerine adaya gelen Osman Tevfik Efendi çeşme ile ilgili çalışmalarına da başlamıştır. O, Mecidiye çeşmesinin suyunu Piyale Paşa çeşmesinin kaynağından sağlamıştır. Piyale Paşa çeşmesinden Mecidiye çeşmesine kadar yeni bir su yolu inşa edilmiş olmasına rağmen bazen kuraklığın etkili olduğu dönemlerde bu suyun da yeterli gelmediği ortaya çıkmıştır. Mecidiye Camisi'nin vakıf yöneticisi Necip Bey, 1861 yılında 1700 kuruş sarf ederek bu su yollarını tamir ettirmiştir. Ancak su yollarının inşası sırasında, saf ve katışıksız harcın kullanılmamış olması yanında su kanallarının zamanla yıpranması ve kış koşullarının da tesiriyle çeşme iyice harap hale gelmiştir. Adadaki yabancı devletlerin konsolosları su yollarının tamiri için gerekli olan parayı kendi vatandaşlarından toplamayı teklif ederek, "...para toplanması icap ederse toplayalım yahut icabına bakarız..." dediklerinde "...icabı derdesttir..." cevabı verilmiştir. Bahse konu su yollarının layıkıyla tamir edilmesi ve hiçbir zaman Mecidiye çeşmesinden su eksik olmaması düşüncesiyle Sakız Adası İdare Meclisi Üyesi Süleyman Ağa ve adanın önde gelen isimlerinden olan Seydi Ahmet Efendi ile Hafız İbrahim Efendi ve bir tane mimar yardımıyla hem su yollarının hem de bozuk kanalların keşfi yapılarak 44.005 kuruş masraf ortaya çıkarılmıştır¹². Türk mühendis Osman Tevfik, suyu önce kaynağından Eski Çeşme'ye kadar getirip su yollarını tamir etmiş, ardından da cami avlusundaki çeşmeye ulaştırmıştır (Deniz, 2015:53).

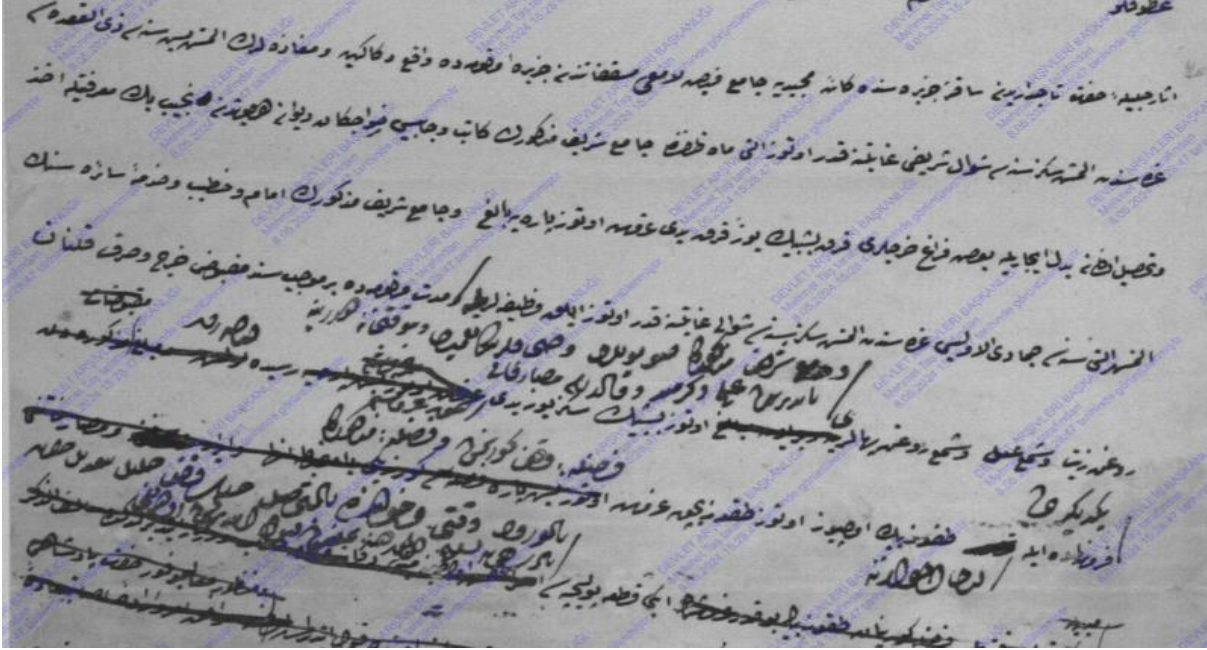
¹⁰VGM.d.1799/12. (5 Ramazan 1276/27 Mart 1860).

¹¹BOA.EV.THR.2/70. (7 Rebiyülahir 1263(25 Mart 1847).

¹² Konuyla ilgili 1 Rebiyülahir 1278 (6 Ekim 1861)tarihli arz yazısı sureti için bkz.BOA.EV.MKT.186/110.

Mecidiye Camii, çeşmesi, suyolları, muvakkithanesi, tuvaletleri ve bunların giderlerinin karşılanması için yapılan 11 adet mağazanın toplam maliyeti 396.470 kuruşa ulaşmıştır. Bu meblağın 174.865 kuruşu satılan dükkân arsaları muaccelatından, 20.000 kuruşu Sultan II. Mahmut'un (1808-1839) vakıflarına ait olup bir yangında yanmış olan menzillerin satılmasından ve 11.262 kuruşu ise Sakız Adası mal sandığından karşılanmıştır. Cami ve çeşme eksiklerinin giderildiği, mağazaların inşa edilmesi sonucu ortaya çıkan 140. 355.5 kuruşluk masraf ise, Sakız Adası'nda bulunan köylerinin vergisinden tahsil edilerek ödenmiştir (Deniz, 2015:59).

Mecidiye Camisi inşa edildikten sonra ibadet için kullanılacak hasırları, hasırcı Şakir Ağa'dan temin edilerek satın alınan hasırların döşenmesi için İstanbul'dan Sakız'a hasırcı kalfaları gönderilmiştir. Bu kişilere günlük 10 kuruş üzerinden 30 gün için 300 kuruş, ayrıca yemek ve navlun ücreti olarak da 150 kuruş ödenmiştir. Bunlara ilave olarak mihrap için de 700 kuruşa iki adet seccade satın alınmıştır. Minber ve kapı perdeleri ise Hacı Ağa tarafından hazırlanarak düzenlenmiştir. (Deniz, 2015:55.).

Resim 3. Sakız Adası'nda Mecidiye Camisi Vakfına Ait Dükkân ve Mağazaların Kirasıyla Yapılan Masrafların Vakfın Câbisi¹³ Olan Necip Bey Tarafından Arz Edildiğini Bildiren Bir Resmi Yazı Sureti. (Kaynak:BOA.TS.MA.e.1139/68)

Caminin Gördüğü Tadilat ve Tamirat

Cami, değişik tarihlerde tamir görmüşse de bunlardan en çok bilineni inşa edildikten yaklaşık 20 yıl sonra gerçekleşmiştir. 1868 yılında caminin mefruşatı eskidiği için yenilenmesi ihtiyacı ortaya çıkmış ve 500 arşın uzunluğunda Mısır hasırına ihtiyaç duyulmuştur. Hasırcı Hacı Hurşit Ağa ile yapılan inceleme sonucunda her bir ziraa hasır için 3 kuruştan toplam 1500 kuruş ile her kantarına 15'er kuruştan toplam 120 kuruş navlun ücreti ödeneceği anlaşılmıştır. Toplam 1640 kuruş tutarındaki bu masrafı Mecidiye Vakfının Sakız Adası'ndaki malvarlığının karşılamayacağı anlaşılınca tamamını Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından karşılanmıştır¹⁴. Çünkü Mecidiye Cami-i Şerifi Vakfının Sakız Adası'nda Mart/Nisan 1879 yılından Mayıs/Haziran 1879 yılına kadarki 3 aylık dönemde toplam masrafı 62,667 kuruşu bulmuştu. Bu masraflar aydınlatma için kullanılan zeytinyağı, balmumu, mumyağı ve temizlik için kullanılan süpürge masrafı ile bu vakıfta çalışan görevlilere yapılan ödemeler ve emlak vergisinden kaynaklanıyordu¹⁵. Aslında bu rakam, 1851 yılıyla kıyaslandığında daha yüksek bir rakama tekabül etmekteydi. Çünkü 1851 yılında vakfın yıllık geliri 17.280 kuruş olup bunun 4.080 kuruşu dükkânlardan 13.600 kuruşu ise mağazalardan gelen kira

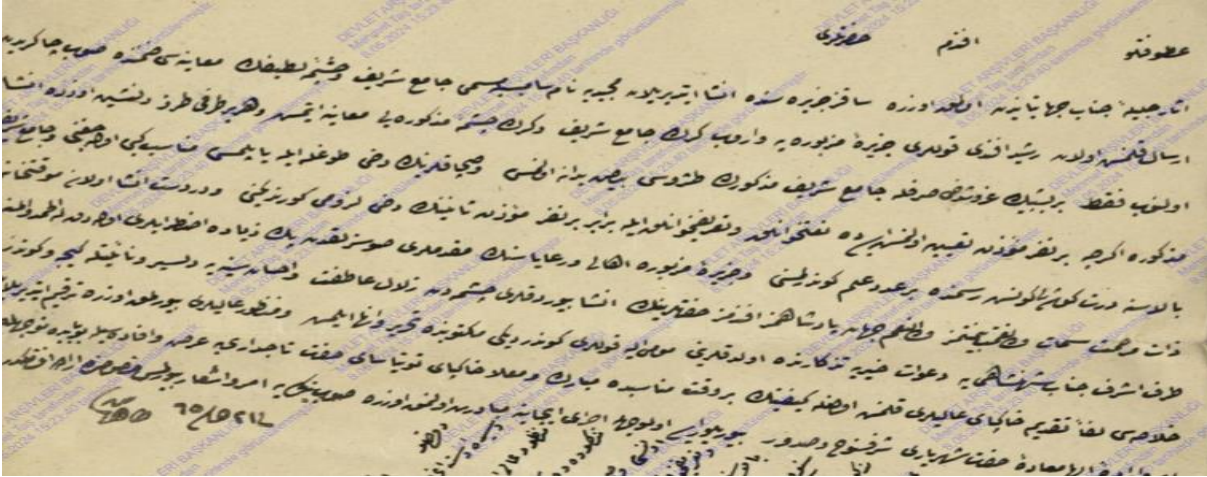
¹³ Câbi, vakıfların kira gelirini toplamakla görevli olan kimselere verilen isimdir. (bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, 25. Baskı, Akaydın Kitabevi, Ankara 2008, s.121.)

¹⁴ Konuyla ilgili olarak es-Seyyid Mahmut Azmi'nin 20 Cemaziyülahir 1285 (8 Ekim 1868) tarihinde yazmış olduğu ilmühaber sureti için bkz. BOA.EV.MKT.444/42.

¹⁵ Sakız Adası Evkaf Muhasebecisi İsmet Bey tarafından hazırlanan masraf cetvelinin içeriği hakkında bkz. BOA.EV.MKT.959/44.

gelirinden oluşmaktaydı. Bu rakamın 9.516 kuruşu caminin bir senelik tamir ve personel masraflarına sarf olunmuştu¹⁶. Süreç içinde personel sayısının artması ve tamir ya da bakım masrafının artmasına bağlı olarak cami giderlerinin artmış olması ihtimal dâhilindedir.

Büyük masraf ve emeklerle vücuda getirilen Mecidiye Camisi,1881 yılındaki büyük Sakız Adası depreminde zarar görmüş vehem cami hem de caminin altındaki dükkanlar tahrip olmuştu. Depremden sonra yağın şiddetli yağmurun sonucunda dükkan ve mağaza sahipleri işyerlerini tahliye etmek zorunda kalmışlardı. Vakıf,1851 yılında 55 adet dükkan ve 11 adet mağazadan toplam 17.280 kuruş gelir elde edilmişti¹⁷. Bu durum depremin sadece camiye değil, caminin gelir kaynaklarına da büyük bir zarar verdiğini göstermektedir. Binaenaleyh, deprem ve elverişsiz iklim koşulları nedeniyle caminin tamiri için belediye mühendisi ile sair mimarlar tarafından yapılan keşif sonucunda, bu iş için 530 adet simli mecdiye ihtiyacı duyulacağı anlaşıldıktan sonra işin âciliyet arz ettiği görülmüştü¹⁸. Çünkü yaklaşan kış mevsiminin etkisiyle caminin çatısı ve tavanının çökebileceği bunun ise 200 lira daha ilave masrafa yol açacağı anlaşılmıştı. Bu sebeple caminin bir an önce tamir olmazsa üzerinden kış geçtiği takdirde caminin duvarının ve cami altındaki dükkan ve mağazaların tamamen harap olacağı vakıf yetkililerini endişelendirmeye başlamıştı¹⁹. Tamir için ihtiyaç duyulan bu meblağ, vakfa ait diğer taşınmaz gelirlerinden karşılanabilmesine rağmen beklenen tamir ve tadilat ancak 30 yıl gibi geç bir tarihte 14 Kasım 1904 tarihinde gerçekleşerek cami yeniden ibadete açılabilmiştir. (Konuk, 2014:254.²⁰

Resim 4. Sakız Adası'nda İnşası Tamamlanan Mecidiye Camisi'yle Çeşmesini Muayene Etmek İçin O Tarafa Gönderilen Reşit Paşa'nın Raporundan Caminin Mükemmel Şekilde Yapıldığını Anlaşıldığı Hakkında Resmi Yazı Sureti. (Kaynak:BOA.D.DRB.İ.26/12.)

Mecidiye Camisinin Görevlileri

Mecidiye Camisi'nde imam, vaiz, müezzin, devirhan²¹, ferraş, kayyım ve dersiam gibi birçok görevli çalışıyordu. Caminin açılışında cami personeli 5 kişiden oluşmaktaydı. En yüksek ücreti imam, daha sonra ise temizlik, aydınlatma gibi sorumlulukların kendi uhdesine verildiği müezzin almıştır. Buranın mektep veya medrese olduğuna dair vakfiye veya belgelerde herhangi bir bilgiye rastlanmamış olmakla birlikte bir dersiam kadrosunun bulunduğu da görülmektedir. Vaiz ise muhtemelen cuma ve kutsal gecelerde halkı dini açıdan irşat vazifesini yürütmüştür. Çeşme ve suyolları olmasına rağmen buraya su yolculuk kadrosu da verilmemiştir. Lakin eksiklikler daha sonraki süreçte aşama

¹⁶BOA.EV.THR.288/104. (12 Cemaziyülevvel 1267 (15 Mart 1851).

¹⁷BOA.EV.THR.288/104. (12 Cemaziyülevvel 1267(15 Mart 1851).

¹⁸ Cezayir-i Bahri Sefid vilayeti birinci muhasebeci vekili es-Seyyid Ahmet tarafından Evkaf-ı Hümayun Nezaretine yazılan konuyla ilgili 5 Eylül 1297 (17 Eylül 1881)tarihli dilekçe sureti için bkz.BOA.EV.MKT.1126/80.

¹⁹ Konuyla ilgili olarak Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti Evkaf Muhasebeciliğinden gönderilen 20 Zilhicce 1298(13 Kasım 1881)tarihli ve 5 numaralı şukkanın içeriği hakkında bilgi edinmek için bkz.BOA.EV.MKT.1126/84.

²¹Devirhan, Cuma veya belirlenen her hangi bir günde öğle namazından evvel Mülk Süresi veya başka bir sûre okuyan kişidir.

aşamatamamlanmaya çalışılmışve budoğrultuda muvakkithane için 2.800 kuruşa bir saat, devirhanların camide Kur'an okuması için ise bir sahaf esnafı olan Sivrihisarlı Hüseyin Efendi'den bir Mushaf-ı Şerif satın alınmıştır. (Deniz, 2015:57.). 1881 yılına gelindiğinde ise caminin 12 müezzin görevi bulunmakta olup vakıf tarafından müezzinlere aylık 100 kuruş ücret ile günlük bir çift fodula ismi verilen ekme verilirdi. Müezzin sayısının çok olması camide müezzinlik dışındaki diğer işlerin de müezzinler tarafından görülmekte olması ihtimalini akla getirmektedir.1891 yılında camide bulunan başlıca makamlar, vaizlik, hitabet, imamet, imam-ı sani, iki adeddevirhanlık, dersiamlık, müezzinlik, müezzin-i sânilik, naathanlık, tarifhanlık²², kayyımlik, ferraşlık, muvakkitlik idi²³. Bu durum camideki görevli sayısının, açılıştan sonra zaman içerisinde çeşitli nedenlerle arttığını göstermektedir²⁴.

Resim 5. Mecidiye Camisi'nin Günümüzdeki Görünümünden Bir Kesit.

(Kaynak:<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/mecidiye-camii-sakiz-adasi/#17.1/38.37048/26.13629>)

Göreve atanma yönünden belli usuller takip ediliyordu. Bu konuda izlenen en önemli usul, caminin imamlık, müezzinlik, ferraşlık²⁵, kayyımlik, dersiamlık²⁶, hatiplik vesair gibi görevlerini ifa eden kişinin ölümü halinde yerine onun yaşça en büyük oğlunun atanmasıydı. Buna ek olarak, atanacak kişinin yetenek ve kabiliyeti meşhur ve meczum²⁷ olması gerekiyordu. Bunlar yoksa ölen kişinin erkek evladı reşit oluncaya ve kendi kendine hizmetin gereklerine yerine getirme gücü kazanana kadar dışardan birisine bu hizmetintevdi edilmesiydi. Dışardan atanacak kimsenin ise Sakız İdare Meclisi huzurunda kaymakam, kadı, naip, müftü, mal katibi ve meclis üyelerinin hazır bulunduğu bir

²²Tarifhan, camilerde namazdan önce Hz. Peygamber ile din büyüklerinin vasıflarına dair cemaate yüksek sesle açıklamalar yapan kişiye verilen isimdir. (bkz. Ferit Devellioğlu, *age.*, s. 1033)

²³BOA.EV.MKT.CHT.273/92. (29 Temmuz 1307/10 Ağustos 1891).

²⁴ Mecidiye Camisinin 18 Şaban 1298(16 Temmuz 1881) tarihinde onuncu müezzinliği Mustafa Efendi,on birinci müezzinliği Mehmet Bahaeddin Efendi,onikinci müezzinliği Ahmet Şevki Efendi'nin uhdesinde bulunmaktaydı. Konuyla ilgili 18 Şaban 1298 (16 Temmuz 1881)tarihli yazı sureti için bkz. BOA.EV.MKT.CHT.149/14.

²⁵Kelime anlamı olarak döşeyen ya da döşemeci anlamına gelen ferraş vakfın hizmetçisidir. (bkz. Ferit Devellioğlu, *age.*, s. 261.)

²⁶Dersiam medreselerde öğrencilere, camilerde halka açık ders verme yetkisine sahip müderris için kullanılan unvandır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet İpşirli, "Dersiam", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 9, İstanbul 1994, s.185.

²⁷Meczum, niyet edilmiş, kesin karar verilmiş anlamına gelir. (bkz. Ferit Devellioğlu, *age.*, s. 597.)

toplantıda sınava girmesi bu sınavdan başarılı olması gerekiyordu²⁸. Her göreve ayrı bir kişinin atanması yerine birkaç göreve aynı kişinin atanması da mümkündür²⁹.

Atanan kişiler genelde yine adada yaşayan ulema sınıfına mensup insanlardan seçilirdi. Buraya atanan imam, müezzin, vaaz ya da naathan³⁰ gibi kişilerin askerlik yapmış olması ya da askerlikle ilişkisinin olmaması gerekiyordu. Bunun için seraskerlik makamı tarafından Tophane-i Amire Müşirliğine danışılarak yazı hazırlanıyor ve ilgili makama olumlu ya da olumsuz görüş bildiriliyordu. Daha sonra ise padişah tarafından, göreve yeni atanacak kişi için yeni bir berat çıkarılıyordu. Ölen kişiye ait olan eski berat ise şeyhülislamlık makamında saklanıyordu. Nitekim 1867 yılında adadaki Mecidiye Camisinin vaizi olan Ali Efendi ibn-i Hasan öldüğü zaman yerine Ali Rıza Efendi tayin olunacağı zaman böyle bir yol izlenmişti³¹.

Vakıf tarafından cami çalışanlarına ödenen ücret, görevlinin bilgi, yetenek ve statüsüne göre değişmekle birlikte genelde donuk ve katı bir özelliğe sahipti. Piyasa koşullarına fazla bağlı olmayan,merkezi yönetimin belirleyici olduğu ve genelde tek taraflı bir irade ürünü olan bu ücretler vakfın yöneticisi tarafından görevlilere ödeniyor ve kendilerine bunu için mühürlü bir belge veriliyordu.

1853 yılından 1857 yılına kadar olan dönemde cami çalışanlarına ödenen ücret aşağıda gösterilmiştir³²;

Vazifenin Adı	1853-1854 Yılı Ödenen Aylık	1854-1855 Yılı Ödenen Aylık	1855-1856 Yılı Ödenen Aylık
Vaizlik	50 Kuruş	0 Kuruş	50 Kuruş
Dersiamlık	50 Kuruş	50 Kuruş	50 Kuruş
İmam ve Hitabetlik	280 Kuruş	280 Kuruş	280 Kuruş
İkinci İmamlık	200 Kuruş	200 Kuruş	0 Kuruş
Birinci Müezzinlik	125 Kuruş	125 Kuruş	125 Kuruş
İkinci Müezzinlik	125 Kuruş	125 Kuruş	125 Kuruş
Muvakkitlik ³³	30 Kuruş	30 Kuruş	30 Kuruş
	Yekun :860 Kuruş	Yekun :810 Kuruş	Yekun :660 Kuruş

Tablo 2. Mecidiye Camisi Çalışanlarına 1853-1857 Yılları Arasında Ödenen Ücret.

Yukarıdaki tabloda bazı yıllarda ücretin ödenmemiş olduğu görülmekte ve sıfır (0) rakamıyla gösterildiği anlaşılmaktadır. Bunun sebebi bu yılda ilgili görevlinin vefat etme ya da ayrılma nedeniyle görevin boş kalmış olmasıdır. Vaizlik görevi için 1854/1855 ve 1855/1856 yılında hiçbir ödeme yapılmazken ikinci imamlık için 1855/1856 ile 1856/1857 yılı için hiçbir ödeme yapılmamıştır. Vaizlik için 1855/1856 ve 1856/1857 yılında yeniden 50 kuruş ödeme yapılması bu göreve atama yapılmış olduğu anlamına gelmektedir. Bu görevler için ücret ödenmemesi bu görevlerin yerine getirilmediği anlamına gelmeyip caminin başka görevlileri tarafından bu hizmetin yerine getirildiği şeklinde yorumlanmalıdır.

²⁸ Mecidiye Camisi aylık 125 kuruş ücret ile müezzin,kayım ve ferraşlık hizmetlerini yerine getiren el-Hac Ahmet Hurşit Efendi vefat edince "...sultb-ı sahih usağir oğlu..." Mustafa Raşit, küçük olduğu için müstakilen bu hizmete Sakız Adasında cami-i atik mahallesi dördüncü hane ikinci numarada ikamet eden 32 yaşındaki Ahmet Efendi ibn-i Mustafa Efendi atanması gündeme gelmişti.Konuyla ilgili olarak 17 Şaban 1279(7 Şubat 1863) tarihinde hazırlanıp Sakız kaymakamı es-Seyyid Hüseyin,naib Yunus Lütfi ile mal katibi ve azaların mührünün bulunduğu mazbata sureti için bkz.BOA.EV.MH.906/18.

²⁹ "...Sultan Abdülmecid Han evkaf-ı şerifesinden almak üzere maa zam şehri 150 kuruş vazife ile Sakız Adası'nda kain Mecidiye Cami-i Şerifinde müezzin ve kayıym ve ferraşlık cihetleri Mustafa bin Mehmet uhdesine..." (bkz.VGM.d.1850/14.)

³⁰Bazı selatin camilerde Cuma günleri güzel sesle Hz. Peygamberi öven şiirleri okuyan kimseye verilen isimdir. (bkz. Ferit Devellioğlu, age. , s. 810.)

³¹ Evkaf-ı Hümayun Muhasebesi Kaleminden tanzim olunan 23 Şevval 1284(17 Şubat 1868) tarihli müzekkere ile Şeyhülislamlık makamına hitaben 20 Cemaziyülevvel 1284 (19 Eylül 1867)tarihinde yazılmış olan yazı sureti için bkz. BOA.EV.MKT.411/70.

³²VGM.d.1799/15.

³³Vakti tayin eden kimseye muvakkit bu mesleğe ise muvakkitlik ismi verilir. (bkz. Ferit Devellioğlu, age., s. 696.)

Cami çalışanları içinde en yüksek ücreti imamlar, hatipler ve müezzinler alırken en düşük ücreti anlaşıldığı kadarıyla kürsü şeyhleri ve müvakkitler almaktaydı. Bu durum yerine getirilen görevin niteliği yönünden ücrette dikey yönlü bir farklılaşmaya gidildiğini göstermektedir. Camide asli işleri yerine getirenler ile tali ya da ikincil nitelikte işleri yerine getirenler farklı farklı ücret almaktaydı. Aşağıda cami görevlilerine, Mecidiye Camisi memuru olup hâcegân-ı divan-ı hümayundan Necip Bey tarafından ödenen ücretler gösterilmiştir³⁴;

Görevlinin İsmi	1863/1864 Yılı Ödenen Ücret (Kuruş)	Görevlinin İsmi	1864/1865 Yılı Ödenen Ücret (Kuruş)
Kürsü Şeyhi İmameddin Efendi	50	Kürsü Şeyhi es-Seyyid Şemseddin Efendi	50
Dersiam Ali Rıza Efendi	50	Dersiam Ali Rıza Efendi	50
Hatib Mehmet Şükrü Efendi	280	Hatib Mehmet Şükrü Efendi	280
İkinci İmam İbrahim Ethem Efendi	100	İkinci İmam İbrahim Ethem Efendi	100
Üçüncü İmam Abdülhamit Efendi	100	Üçüncü İmam Abdülhamit Efendi	100
Birinci Müezzin Mustafa Raşid Efendi	125	Birinci Müezzin Mustafa Raşid Efendi	125
İkinci Müezzin es-Seyyid Ali Efendi	125	İkinci Müezzin es-Seyyid Ali Efendi	125
Muvakkit Hikmet Efendi	30	Muvakkit Hikmet Efendi	30
Yekun	860		860

Tablo 3. Mecidiye Camisi görevlilerine 1863/1864 ve 1864/1865 Yılı İtibarıyla Ödenen Aylık Ücret.

Tablo 3'ten anlaşıldığı kadarıyla her iki yılda değişen tek şey, kürsü şeyhinin ismidir. İmameddin Efendi'nin yerini Şemseddin Efendi almıştır. Ancak o da selefi gibi aynı ücreti almaktadır. Bir tane hatib bir dersiamın neredeyse 6 katı bir tane muvakkittin ise neredeyse 9 katı ücret almaktadır. Bu durum bir 10 sene sonra da aynı görünümü arz etmektedir.

1873/1874 yılı için cami görevlilerine ödenen ücret aşağıda verilmiştir³⁵;

Görevlinin Adı	Ödenen Aylık Ücret
Dersiam Ali Rıza Efendi	50
Hatib Mehmet Şükrü Efendi	280
İkinci İmam İbrahim Ethem	100
Üçüncü İmam Abdülmecit Efendi	100
Birinci Müezzin Mustafa Raşit Efendi	125
İkinci Müezzin es-Seyyid Ali Efendi	125
Muvakkit Hikmet Efendi	30
	Yekun: 810 Kuruş

Tablo 4. Mecidiye Camisi görevlilerine 1873/1874 yılı itibarıyla ödenen aylık ücret.

1853/1854, 1863/1864 ve 1873/1874 yıllarında cami görevlilerine ödenen ücret arasında belirgin bir farklılık yoktur. Dersiam, ikinci müezzinler ve muvakkitler 30 yıl boyunca aynı ücreti almışlardır. Tablodaki rakamlar fiyatların devlet tarafından kontrol edildiği miri fiyat rejimini yansıtmaktadır. Bu rejimde devlet satın aldığı mal ve hizmetler için piyasa rayicinin altında bir fiyat düzeyi belirleyerek ihtiyaç duyduğu malzemeleri satın almakta ya da işleri gördürmektedir. Vakıflar her ne kadar resmi kurumlar olmasa da buradaki ücret fiyatlandırmasının bu rejimden bir şekilde etkilenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıdaki tabloda ikinci imamın ücreti ise 200 kuruştan 100 kuruşa düşmüştür. Ülke ekonomisinin 19. yüzyılda içinde bulunduğu enflasyonist ortam dikkate alındığında bu ücretlerin nominal olmasa da reel olarak gerilediği görülmektedir. Bunun ise cami çalışanlarının daha çok fakirleşmesine ve ada sahiplerinin çalışma motivasyonuna zarar verdiği değerlendirilmektedir.

Cami masrafının bir kısmı ise caminin malzeme alımları oluşturuyordu. Eylül/Ekim 1862 tarihi boyunca Mecidiye Camisinin balmumu, mumyağı ve zeytin yağı için ödenen ücret 163 kuruş iken Temmuz/Ağustos 1872'de bu malzemeler için ödenen ücret yine 163 kuruştur. Bu ücret caminin memuru divan-ı hümayun hâcegânından Necip Bey tarafından cami kayyımı Mustafa Raşid ile

³⁴BOA.EV.MH.1257/114. ve BOA.EV.MH.1257/112.

³⁵BOA.EV.MH.1257/144.

caminin hatibi Mehmet Şükrü'ye bir ilmühaber karşılığında ödenmiştir³⁶. Necip bey ise Mecidiye Cami-i Şerifi Vakfının kitabet ve cibayet işlerini yürütmesi amacıyla 1851 yıllarında aylık 250 kuruş ücretle göreve atanmıştı. Aynı zamanda vakfa ait adadaki dükkân ve mağazalardan gelirleri tahsil etmekle yükümlüydü. Hem hâcegân-ı divan-ı hümayundan³⁷ olmakla idari tecrübesi vardı hem de adanın önde gelen simalarından birisi olmakla ada sakinlerinin tanıdığı bir isimdi³⁸.

The image shows two pages of a handwritten document in Ottoman Turkish, likely a ledger or account book. The text is written in a cursive script and includes various entries, some with numbers and dates, organized in columns and rows. There are also some circular stamps or seals on the pages.

Resim 6. Mecidiye Camisi'nde 1852/1853 Yılından 1858/1859 Yılına Kadar Cami Görevlilerinin Aldığı Ücreti Gösteren Bir Belge Sureti. (Kaynak: VGM.d.1799/15.)

Caminin personel ve malzeme masraflarının dışında mefruşat, mevlit okutulması, kırılan yerlerin tamiri gibi masraf kalemleri bulunmaktaydı. Personel masrafları kadar önemli miktarları bulmasa da bunlar da vakıf açısından birer maliyet unsuruydu. 1858 yıllarında cami masraflarına dair bir liste bunu ortaya koymaktadır. Bu yıl Mecidiye Camisi'nin başlıca masrafları şunlardan oluşuyordu;

1. Camide okutulan mevlit masrafı (2.100 Kuruş)
2. Tamirat masrafı (6.655 Kuruş)
3. Caminin dış cephesine büyük hat yazısı yazdırılması (249 Kuruş)
4. Suyolu masrafı (4.397 Kuruş)
5. Şamandıra, kandil süpürge ve sair masrafı (1.224 Kuruş)
6. Mahfil-i hümayun mefruşatı masrafı (4.180 Kuruş)
7. Kırılan bir adet mumum imal masrafı (260 Kuruş)

Toplam 19.065 kuruş sarf olunmuştu³⁹. Caminin personel ve malzeme giderlerini karşılamak için Mecidiye Cami-i Şerifi Vakfının kaynakları seferber edilmekteydi. Bu vakfın normal dükkân mağaza ya da arazilerinin dışında 1870 yılında Kütahya sancağının Kula kazasında, İzmir'in Söke ve İnebad kazaları ile Sakız Adası civarındaki Nikarya'da zımpara madenleri bulunmaktaydı. Bu madenlerin bulunduğu arazi vakfa aitken bu madenlerin işletilmesi iltizam usulüyle yerli ve yabancı girişimcilere bırakılmıştı. 1870 yılında bahse konu madenin mültezimi Fransız vatandaşı olan Madam Abbot isminde bir kadındı. Maden işletme iznini aldıktan sonra görevliler tayin ederek madenlerin etrafına zamanla bozulmayacak işaretler koydurmuş, yine maaşını bizzat kendisi vererek Osman Efendi isminde birisini katip olarak yanına almıştı⁴⁰. Vakfın Nikola isminde bir Rum tarafından işletilen Sakız

³⁶BOA.EV.MH.1257/120. (30 Cemaziyülevvel 1289).

³⁷Hâcegân-ı divan-ı hümayun, divân-ı âli efendileri manasında kullanılan devlet ricaline verilen bir isimdir. (bkz. Ferit Devellioğlu, *age.*, s. 305.)

³⁸BOA.EV.THR.288/104. (12 Cemaziyülevvel 1267).

³⁹VGM.d.1799/15.

⁴⁰BOA.EV.MKT.486/90. (10 Cemaziyülevvel 1286/18 Ağustos 1869).

Adası'nda bir tane dükkanı da bulunmaktaydı. Bunlardan hem kira hem de ferağ ve intikal gibi gelirler elde etmekteydi⁴¹.

Mecidiye Cami-i Şerifi Vakfı

Caminin inşası ve daha sonra oluşacak masraf ve harcamaları karşılamak için Mecidiye Cami-i Şerifi Vakfı kurulmuştu. Bu vakfın Kütahya Sancağındaki Kula kazasında, İzmirde Söke ve İneabad kazası ile Sakız Adası civarındaki Nikarya'da zımpara madeni bulunuyordu⁴². Vakıf tarafından caminin geliri olması için yeni dükkanlar inşa edilmiş ve bunların gediğiyle birlikte taliplilerine satılmıştı. 1847 yılı itibarıyla bu dükkanların gedikleriyle birlikte satışından bir yük 74,361 kuruş icare-i muaccele ve senevi 4086 kuruş icare-i müeccele geliri elde edilmişti⁴³.

Çeşme'den Sakız'a doğru giderken Sakız Liman'ına yaklaşıldığında Mecidiye Camii'nin kubbe ve minaresi ile karşılaşılır. Sahil şeridi boyunca binalar bulunduğu Mecidiye Camisini tüm çıplaklığı ile görmek mümkün değildir. Sakız Adası'ndaki Mecidiye Camisi, Triandrias Meydanı'nda, Kanari Sokak, Nu:10'da bulunduğu bilgisi 15 Ekim 1927 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle tescil edilmiştir. Demir kapılı cami avlusundaki tabeladan Mecidiye Camii'nin Yunanistan Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Bizans Eserleri Müzesi olduğu anlaşılmaktadır. Avludan girişin hemen solunda asırlara meydan okumuş yaşlı bir çınar ağacı, yine girişin solunda Mecidiye Çeşmesi bulunmaktadır. Çeşmenin üç tarafı açık olup, doğu cephesi başka bir yapıya bitişiktir. Kuzey yönünde tarih taşı bulunmaktadır. (Deniz, 2015:60).

SONUÇ

Mecidiye Cami Sakız Adası'nda varlığını günümüze kadar sürdürmeyi başarmış ender Osmanlı eserlerinden birisi olup gerek inşa usulü ve gerekse masrafların karşılanma biçimi açısından klasik Türk mimarisinin izlerini taşımaktadır. Bu eser diğer yerlerde olduğu gibi bir vakıf tarafından inşasına başlanmış ve tamamlandıktan sonra da masraf ve harcamaları için yine vakıf tarafından çeşitli dükkan ve mağazalar inşa edilmiştir. Böylece caminin kendi kendine yetmesi ve varlığını zaman içerisinde sürdürmesi amaçlanmıştır. Caminin bu varlığı sembolik olarak aslında Türk-İslam uygarlığının bir özetini yansıtmaktadır.

Cami, zaman içerisinde deprem görmüş, olumsuz iklim koşullarının da etkisiyle yıpranarak tamire ihtiyaç duymuştur. Gerek merkezi yönetim, gerek onun Sakız Adası'ndaki uzantısı olan taşra idaresi ve gerekse caminin vakfı bu tamirlerin yapılması konusunda gerekli masrafları yapmakta çekinmemiştir. Bu birimler işbirliği ve bütünlük arz eden bir görünüm sergilemiştir. Öyle anlaşılıyor ki bu cami devlet ve ahali açısından önem taşıyan bir camiydi. Bunda bizzat Osmanlı Padişahı Sultan Abdülmecit'in caminin inşasına ön ayak olması kadar caminin Osmanlı kültür coğrafyasında taşımış olduğu yüce anlam da etkili olmuştur. Cami, hem Türk-İslam kültürünün yaşayan mührü hem toplumsal yaşamın merkezi ve hem de devletin dayandığı dini ve kültürel değerlerin yaşatılıp aktarıldığı kutsal mekanlardır.

Mecidiye Camisinin varlığı sadece kültürel ve dini işlev görmemiş adanın ekonomik ve sosyal yaşamında da belli bir işlev görmüştür. Örneğin cami için çok sayıda mağaza ve dükkanın inşa edilmesi adadaki ticari hayata canlılık katıp ekonomik ilişkileri güçlendirirken camiye çeşme yapılması yüzyıllar boyunca susuzluktan muzdarip olan ada halkının bir nebze de olsa bu konuda nefes almasını sağlamıştır. Bütün bu veriler ışığında Mecidiye Camisinin adaya değer kattığı, devletin bu adadaki hakimiyetini güçlendirdiği ve adada 1566'dan beri mevcudiyetini sürdüren Türk-İslam kültürünü sağlamaştırdığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

⁴¹BOA.EV.d.20117/2. (8 Şevval 1283/13 Şubat 1867).

⁴²BOA.EV.MKT.486/90. (10 Cemaziyülevvel 1286 /18 Ağustos 1869).

⁴³ Konuyla ilgili olarak 10 Şevval 1263 (21 Eylül 1847)tarihinde es-Seyyid Mehmet Rıza tarafından yazılmış olan ilmühaber sureti için bkz.BOA.EV.GDK.276/48.

1. Başkanlık Osmanlı Arşiv Vesikaları (BOA)

Bab-1 Defteri Tasnifi İradeler Fonu (D. DRB. İ.):26.

Evkaf Tasnifi Evkaf Defterleri Fonu (EV. d.):20117.

Evkaf Tasnifi Gedik Fonu (EV. GDK.):276.

Evkaf Tasnifi Mektubi Kalem Fonu (EV. MKT.):186, 411, 444, 486, 959, 1126.

Evkaf Tasnifi Mektubi Cihat Kalem Fonu (EV. MKT. CHT.): 149, 189, 250, 273.

Evkaf Tasnifi Muhasebe Kalem Fonu (EV. MH.):906, 1257.

Evkaf Tasnifi Tahrirat Fonu (EV. THR.):2, 226, 239, 288.

Evkaf Tasnifi Zimmet Halifesi Fonu (EV. ZMT.):238.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS. MA. e.):1139.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Defterleri (VGM. d.):1799, 1850.

2.Araştırma-İnceleme Eserler

Akgündüz, A., (2000), “İcare-i Vahide”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 21, İstanbul.

Aykaç, F., (2019), “Es-Seyyid Kadiasker Mustafa İzzet Efendi'nin Talebelerinden Osmanlı'nın Seyyah Hattatı Mehmed Şefik Bey”, *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi*, Yıl 5, Cilt 5, Sayı 1, Bahar 2019 (ss. 7-26).

Deniz, Ş., (2015), “Sakız Mecidiye Camii'nin İnşaat Süreci ve Açılışı”, *Journal of HistoryStudies*, Volume 7, Issue 4 December 2015, s. 51. (ss. 47-68).

Devellioğlu, F., (2008), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 25. Baskı, Akaydın Kitabevi, Ankara.

Erünsal, İ. E., (1997), “Hafız-ı Kütüp”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Cilt 15, İstanbul.

İpşirli M. , (1994), *Dersiam*, TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, İstanbul.

Konuk, N., (2017), “Sakız'da 19. Yüzyılda İnşa Edilen Dört Selatin Camisi:Mecidiye, Hamidiye, Orhaniye ve Osmaniye”, *Adalarda Türk İslam Kültürü Sempozyumu*, Editörler:İsmail Güleç-Oğuz Karakartal, Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul.

Taş, M. ve Çaça Ç. , (2024), “Sakız Adası'nda Bulunan Bazı Osmanlı Eserlerine Bakış”, *3. Ulusal Bilimsel Araştırmalar Kongresi*, 27/128 Ocak 2024, (Bildiri Kitabı), Editör:Hasan Akyol, Ankara. (ss. 67-83.).